

**ОТ ДРУЖЕСТВО “РАДОСТ”
ДО ДРУЖЕСТВО “ПОЩЕНСКА МАРКА”
ИЛИ ЗА ЦЕННОСТНИТЕ ОРИЕНТИРИ НА ТЪРНОВЕЦА
(За някои сдружения във В. Търново 1869-1941
и техните наименования)**

Цанка Константинова, Румяна Недялкова

**С почит на проф. Николай Ковачев и с
уважение към продължителите на неговото
дело от Центъра по българска ономастика към
ВТУ**

Търново и след Освобождението остава като символ на древната българска държава и нейната стара българска столица, но заедно с това и като символ на възраждаща се България. Високата култура, будният дух на населението, въодушевлението, вдъхновението от предшествениците, патриотизмът на търновското гражданство и неговия дълбок демократизъм, дарителството и взаимопомощта намират отражение в учредяване на сдружения, които имат изключително важна роля в икономическия и културен живот. Със своята дейност те се явяват продължители на традиционните в миналото еснафски организации, които имат своите корени в епохата на Възраждането и са оказвали морална и материална подкрепа на обществото. Свидетелства за устойчивост на традицията са представените над 40 търновски сдружения, в които се отразява поведението на човека и в християнската, и в мюсюлманската среда, материалният живот на обществото и човешките добродетели, за физическото и душевното спасение на човека. Обединили идеи и пари, търновци влизат в началото на XX в., запазвайки Търново като едно духовно огнище на нацията.

За по-цялостно изясняване на различните прояви на благотворителност и взаимопомощ е нужен по-различен поглед на нивото на “микроисторията”: да се впишат в конкретната историческа действителност; възможни пътища за доближаване до душевността на българина и нейните конкретни изяви (Митев 2003, 139–152). Поради големия брой дружества не е възможно в рамките на определената тема да се проектира тяхната дейност върху особеностите на социално-икономическите условия (вж. Изложения на Търновския окръжен съвет за 1894–1903 г.) За някои от сдруженията се търсят допълнителни сведения, когато липсват в библиотеките техни документи, а са упоменати в други източници (вж. Списък на дружествата в България, 1927). Такива например за Търново са: Културно-просветно и взаимно-спомогателно дружество “Добруджа” (1925), Спортен клуб “Етър” – Търново от БНСФ (1925), Доброволческа пожароспасителна дружина “Спасител” (1926), Търновски клон “Царевец” от Юношеския туристически съюз в България (1926), Общество “Възраждане” – Търново (1926), Читалище “Пробуда” (1924). За съхраняване на националната памет, включително и за организации и сдружения, в отдел “Ретроспективна библиография” на Народната библиотека “Св.Св. Кирил и Методий” в София се изгражда автоматизирана база данни с библиографски сведения за официалните издания в България 1878–1944.

I. КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНИ СДРУЖЕНИЯ

1. Читалища и библиотеки

* В. Търновско читалище “Надежда”

Читалището е основано на 8 юни 1869 г. при църквата “Св. Никола” от 32 души – занаятчии, търговци и интелегенти. По примера на Цариградското читалище и на неговия касиер Димитър х. Павли Иванов от Търново същият става председател на читалището. В настоятелството влиза и Д. Момчев – касиер на читалището и член на тайния революционен комитет в Търново. (Юбилеен вестник, 1959). Създадената още през 1852 г. библиотека към главното училище при църквата настоятел-

ството предлага на общината да бъде предадена на читалище “Надежда”, което то поддържа и обогатява чрез доставяне книги по различни клонове на науката и изкуствата. Към библиотеката била открита читалня за вестници и списания. През 1870 г. е създадена самодейна театрална трупа и театрален комитет.

Целта на читалището (вж. Устав, 1887) била умственото, нравственото и естетическото развитие на членовете му и въобще на другите граждани и “възбуждането на обществения живот”. Членове на читалището можели да бъдат всички, без разлика на пол, вяра и народност. Годишен празник – 15 август, а по-късно е определен на 14 септември. Председател в 1887 г. – Т. Джамджиев. Според Устав на читалището от 1896 г. с председател М. Тотев при раздел Средства за постигане на целта, освен текстовете, приети през 1887 г., са допълнени – “от доброволни помощи и пожертвования на благотелни люде.” В чл. 5 е записано, че читалището се помещава в свое собствено здание, което се намира на ул. Воеводска. Следващият вариант на устав е изменен и допълнен на 23 март 1923 г. Читалището поддържало археологическо-етнографски художествен музей. Към собствените си средства добавяло и помощи от: Търновската градска община, Търновския окръжен съвет, държавата и др. Читалището се помещавало в 2 собствени здания – театрално и библиотека-музей, намиращи се на ул. “Читалище Надежда” № 536 и ул. “Съборна”.

След 7 години (вж. Отчет за 1929–1930, 1930) в настоятелството влизат: председател – Васил Давидов, адвокат, подпредседател Тодор Фъртунов, помощник-кмет, деловодител Петър М. Патев, адвокат, касиер Коста Д. Атанасов, учител, помощник-касиер Ив. М. Заяков, чиновник в БНБ, библиотекар Илия Добревски, учител, помощник-библиотекар Тодор Кръстев, пенсионер, членове: д-р Георги Бояджиев, медицински лекар и Христо Тотев, архитект. Контролна комисия – председател Георги Т. Лазаров – банкиер, членове: Недялко Сарънедялков, банкиер и Ангел Д. Михайлов, чиновник в Търновска популярна банка. Към читалището са сформирани комитети – просветителен, театрален и археологически. Отчетът започва с думите:

“Господа, по силата на чл. 35 от Устава на читалището ние се явяваме през Вас да дадем отчет за нашата дейност през 1929/1930 год. С тази година читалището навършва 61 год. от своето основаване.” По-нататък докладчикът продължава с констатацията, че острата стопанска криза в икономическия живот на страната е застрашила съществуването на значителен брой институти и културно-просветни организации, което се отразява и на читалището. Въпреки тези несгоди и лоши условия, то успява да запази мястото си на първостепенен културен институт. “Като Ви поднасяме данните в този отчет, ние Ви молим да ги прецените с една по-голяма обективност, която се налага поради изложените причини. Само такава преценка би била справедлива и би дала импулс за една по-ползотворна и резултатна дейност през 1930/1931 год.” От представените лектори и теми е видно, че гостите на читалището и града са били д-р Пиер Легрен – представител на международното противоалкохолно движение и д-р Харалампи Нейчев – един от основателите на това движение в България. Търновци са се интересували от теми като: етика и живот (Кант и Ницше), смисъл и закони на красотата, предназначение и удобство на жилището, влиянието и възпитателното значение на музиката, хипноза и масова душа (водачите в историята), жената като водач, човекът като творец на своята свобода, идейните позиции на родния спорт, авиацията като културно и бойно средство, въздушната опасност и др. Свои произведения са чели Николай Ракитин, Людмил Стоянов и Димитър Пантелеев, проф. Д. Кацаров е изнесъл лекцията “Психологията на момичето и момчето”, а проф. д-р Ив. Кинкел – “Черната сянка на човешкия род (страданията и нещастията на човечеството)”. Читателите на библиотеката са 1356 души, от които по професии са търговци и индустриалци (206), ученици и студенти (189), чиновници (185), учители (161), пенсионери (130), адвокати и съдии (124), домакини (115), занаятчии (111), лекари, зъболекари, аптекари, инженери и архитекти, просбописци, духовни лица и земеделци. През 1928–1929 г. към читалището е образувана драматическа група, но представленията се посещаваха слабо, защото у гражданството

“липсваше каквото и да било желание да се подкрепи хубавата инициатива на настоятелството за създаване на един постоянен театър.” Констатира се, че почти всички пътуващи театри, с изключение на Кооперативния оперетен театър, които през сезона са посетили града, “ако и съставени от добри и известни артисти, претърпяха голям неуспех.” Ако дори професионалните театри не могат да задоволят вкусовете и изискванията на публиката, според настоятелството, още по-малко ще ги задоволи любителският театър. Тук би могло да се възрази, че в Маринополското читалище “Искра” съществува любителска драматическа група, която е изнесла вече някои пиеси, но “едно квартално читалище, поради отдалечеността си от центъра на града би могло да задоволи кварталните си културни нужди, но не и тия на един по-широк кръг от публика”. В читалището се съхраняват старопечатни книги и годишници на вестници, напр. сп. “Ден”, вестниците “Век” и “Напредък” – всички издавани в Цариград, в 1874–1885. В следващата 1932 г. бил изготвен нов отчет за дейността на читалището (Отчет за 1932, 1933), където са посочени фондовете: “Ил. Неврокопски”, “Ж. и Б. Кантарджиеви”, “Физическо възпитание” и “Детска книга”. В състава на настоятелството са: председател д-р Г. Бояджиев, подпредседател Т. Фъртунов, както и членове – арх. Хр. Тотев, Никола Ефремов и др.

***Дружество “Развитие” при Публичната библиотека в гр. В. Търново.**

Целта на дружеството била да се открие и поддържа публична библиотека (Устав, 1899а). На всеки 6 месеца се избирало ново настоятелство, а предишното правело публична равностметка за дейността си. Не се давали извън библиотеката книги, които са библиографска рядкост и имат енциклопедически характер. Към устава му е отпечатан и Правилник за вътрешния ред на дружеството, според който в сградата на библиотеката и в читалнята се забранявали неща, които нарушават тишината, а според чл. 4 “лични докачения и партизански въпроси не се допускат, когато заседават било дружината, било настоятелството”, но с посети-

телите на библиотеката трябвало да се отнасят колкото се може по-вежливо.

***Маринополска махлянска библиотека “Искра” (за възрастни и маловъзрастни)**

Основана на 28 декември 1896 г. Марино поле (от Маринопол) тогава се намирало в близост до Търново, като махала извън чертите на града, но числяща се към него. Изразена е задачата на библиотеката (вж. Устав, 1923а, 3): да подпомага умственото саморазвитие на членовете си и да ги повдигне нравствено; да развие в тях любов към четенето; да ги привикне към дружбалюбие и защита на кварталните интереси чрез откриване на читалня и библиотека, изнасяне на сказки, беседи, подпомагане чрез бенефиси (театрални представления) на бедни махлянски семейства, сираци и пр. Библиотеката и читалнята се помещавали в стаите на старото махлянско училище при църквата “Св. Марина”. Наред с това се планирало и учредяване на фонд “Постройка на читалище с театрален салон и библиотека и направа на парк-градина с паметник на загиналите и безследно изчезналите махлени през войните”. За благодетелни членове се считали тези, които приживе подарят помощ от 1000 лв. или дадат материали за строежа на читалището или след смъртта си завещаят имоти, материали, книги и пр. на същата стойност. Патронен празник на библиотеката бил “Св. Марина”. Председател на настоятелството – свещеник Г. Колев, библиотекар Ив. Валачев.

Пет години след това е издаден следващият устав (Устав, 1928а). Амбицията била читалището да се превърне в средище на духовен живот; да разшири и закрепи придобитата в училището грамотност, да приобщи читалищните членове и “махляните” изобщо към придобивките на духовната и материална култура и да подпомогне стопанските и културните сдружения в махала Марино поле – Св. Марина, както и да увековечи паметта на загиналите за родината през войните съкварталци. Поддържала се общодостъпна читалня и библиотека. Основателите на досегашната библиотека “Искра”, както и инициаторите за построяването на новата сграда (бившата Махлянска

Маринополска библиотека “Искра, след това – читалище-паметник “Искра гр. В. Търново – махала Марино поле (Св. Марина) били по право почетни членове. Чл. 17. забранява на членовете да се критикуват за читалищни дела пред обществото, а това те можели да правят само в общите събрания.

***Читалище “Искра” – Чолакова махала, В. Търново**

Основано е на 11 февруари 1923 г. и има седалище в Чолакова махала (В. Търново). Основната цел (Устав, 1928б) била постройка на читалище, библиотека и поставяне ликовете на всички съкварталци, убити на бойните полета в двете войни. Членувало е в Окръжния читалищен съюз и във Върховния читалищен съюз в България. Читалищният празник бил Йордановден. То се именува и благотворително читалище “Искра”. Към устава е приложен и правилник за ползуване библиотеката на читалището. В чл. 10 е посочено, че който повреди дори и с подчертаване или писане вътре (или загуби заетата книга) е длъжен да заплати пълната нейна стойност, а според чл. 16, който се прояви в грубо или систематично незачитане на тези наредби, лишава се от правото временно или завинаги да се ползува от библиотеката. Уставът бил приет на 26 февруари 1928 г. и влязъл в сила след утвърждаването му от Министерството на народното просвещение и от Министерството на вътрешните работи и народното здраве.

***В. Търновско читалище “Развитие” в махала “Св. Атанас”**

Главната задача на читалището (Устав, 1899) била “поучна и благотворителна”, т. е. умствено и нравствено развитие на членовете му и изобщо на гражданите и материално подпомагане на бедните. То поддържа съществуващата библиотека и я обогатява; организира театрални представления, публични сказки, литературни вечеринки и други “ненасочени против добрите нрави, полезни забавления”. Един от начините за събиране на средства били “доброволни помощи и пожертвования на благодетелни люде”. Лица с доказана бедност и благонадеждни, по решение на настоятелството можели да бъдат освободени от членски внос. При приемането си всеки член получавал по един екземпляр от устава на читалището и трицветна българска лента.

Читалището имало свой годишен празник на 23 април. Председател – Т. Панайотов, библиотекар А. Балакчиев.

***Асеново-махлянското читалище “Поука” в гр. В. Търново**

Целта му (Устав, 1898) е същата, както при другите читалища – “поучна и благотворителна” и подпомагане на бедните. Намирало се в Асенова махала. Председател А. Алеков, библиотекар – Ст. Ненов. Уставът му бил одобрен на 28 юни 1898 г.

***Махлянска библиотека “Просвета” в махала “Св. Атанас”**

Поради желанието “да се запълни липсата на една библиотека”, няколко любители решили да организират такава в махалата си (Устав, 1925а). Идеята била да се уреди библиотека и читалня и да се създаде театрална група; да подпомага “в просветно отношение” своите членове, децата на бедни, загинали и инвалиди от войната. Членове на библиотеката – навършили 12 години. Годишен празник – 8 ноември, Димитровден. За председател бил избран свещеник Йорд. Стойков. Към устава е приложен и Правилник за вътрешния ред на библиотеката и читалнята, приет на 2 януари 1921 г.

***Махленска библиотека “Никола Михайловски” – махала “Света Троица”**

Основана в една от търновските махали през 1925 г., на името на учителя Н. Михайловски. През 1858 г. в училището при църквата “Св. Никола” в Долна махала било избрано ново настоятелство за българските училища, което довело учителите Н. Михайловски от Елена, П. Р. Славейков и др. Класното училище било преместено в сградата на гръцкото училище след неговото закриване, известно с името “Св. Кирил”. Тук Н. Михайловски преподавал гръцки език и история. Организацията в класното училище се дължала изключително на Никола Михайловски; заедно с колегите си П. Р. Славейков и Димитър Антонов “той премахвал старовремската рутина и въвел коренни промени във възпитателното дело. В годините, когато учителствувал в Търново 1855/86 до 1866/67, с особена любов и старание работел за българското училище.” Изнасял сказки пред гражданството и ратувал за българския език. Като главен учител

допринесъл за напредъка на търновските училища и оставил трайни следи в тях. (вж. Драганова, Димитров 1982, 199–234)

2. Музикални дружества

***В. Търновско музикално дружество “Кавал”**

Уставът му бил гласуван и приет на 19 октомври 1897 г. с председател Кр. Станчев. Целта на дружеството (Устав, 1898а) била да развива и поддържа у своите членове и у гражданите въобще музикалното изкуство. Предвиждало се да се уреди хор, музика (оркестър) и музикална школа. Според бюджета на дружеството “ще се наемат 1 капелмайстор и 12 души певци и музиканти”. Очаквало се средствата се набират от членските ежемесечни вноски, от подаръци на благотворителни люде и доброволни помощи; от концерти, балове, от свирене и пеене на дружествения хор и оркестър на сватби, балове, на театрални представления, погребални процесии и др., като минималната такса за свирене на сватба за един ден били 40 лв. За почетни членове се провъзгласявали тези, които подарят пари и др., не по-малко от 100 лв. и такива, които имали заслуги към отечеството или към музикалното изкуство. Празник на дружеството – Възнесение Христово. Музикалната емблема била лира върху кавал и гусла. Във форменото облекло на дружествения хор, оркестъра и музиката влизала и шапка (фуражка) от български тъмносин шаяк с кози рог и вместо кокарда – музикалната емблема лира. Облеклото било за сметка на музикантите, а които нямали възможност да се снабдят, дружеството се задължавало да им го достави, като удържа съразмерна част от месечната им заплата до окончателното му изплащане. Ако членовете на дружеството намалеели до 25 души, то временно се разтурвало, и имотът му се предавал под опис на съхранение на В. Търновското читалище “Надежда”, със съгласието на последното, което било длъжно да го пази в исправност и да го предаде при поискване.

***В. Търновско музикално дружество “Струна”**

Представен бил на членовете втори отчет от основаването на дружеството, приет на 23 април 1906 г. (вж. Отчет, 1906).

Дейността му включвала и организиране на градински увеселения, както и литературно-музикална вечеринка по случай гостуване на немския проф. Густав Вайганд (в отчета наречен българофил) Оценката е, че дружеството е направило немалко, но има още много да се работи, докато се постави то на мястото, което трябва да заеме. Отбелязва се апатията, която владее в обществото към всичко, а особено към едно музикално дружество. Затова били нужни пари и труд. С огорчение се отбелязва, че се намирали хора, които гледали със злоба на преуспяването му и търсели да турят край на неговия живот. През отчетния период дружеството участвало във вечеринка от основните учители в полза на бедните ученици, а също в полза на група актьори, които били останали без средства за път. Дружеството имало 30 действителни члена и 121 – спомагателни; притежавало музикални инструменти, които е закупило благодарение на безлихвен заем за 1000 лв., отпуснат от Хр. Теряев. Председател – Д. Щърков.

3. Въздържателни дружества

Първото в България ученическо неутрално въздържателно дружество “Здраве” № 1 е основано в Сливен от учителя Хр. Димчев през 1915 г. Сведения за дружествата в има в Юбилеен сборник, 1934, където според Й. Кулелиев е посочено, че въздържателното движение в Търново води началото си от 1920 г., когато възникват ученическите въздържателни дружества. Първото въздържателно дружество в града било създадено през март 1921 г с име “Твърдост” при мъжката гимназия, а при девическата гимназия – дружество “Усърдие”, учредено на 7 ноември 1920 г. под името “Младост”. В 1920 г. е основан ученическият въздържателен съюз. На 15 април 1923 г. след сказките на виенския проф. Лонг и д-р Харалампи Нейчев на сцената на читалище “Надежда” се поставя начало на гражданското общество за борба против алкохолизма, известно под името ложа “Братство” № 10. Д-р Харалампи Нейчев извиква от чужбина дейци на противоалкохолното движение, но ложите се виждат на търновци много строги, обредни и не за нашите условия. Затова по-късно братството се преименува в Българско

независимо неутрално сдружение на добрите храмовници (1927). Центърът на УНВС се премества от София във В. Търново през 1925 г., където остава до 1933 г. През 1925 г е основано ученическо въздържателно дружество “Светъл път” при В. Търновската държавна търговска гимназия, а в 1926 г. – Общо гражданско неутрално въздържателно дружество “Светлина” и Ученическо неутрално въздържателно дружество “Усърдие”. През 1928 г. Министерството на просвещението разтурва всички ученически въздържателни движения, а след една година са възстановени. (Юбилеен научен сборник, 1937).

4. Спортни, ловни и туристически дружества

***В. Търновско ловно дружество “Сокол”**

То е най-старото ловно сдружение в България. “Ловците от гр. Велико Търново се обединяват първи. Годината е 1884. А образуваният ловен кръжок приема името “Стрелец”. Членовете му – представители на местната интелигенция, между които има чехи, го замислят като весела и безгрижна компания. Скоро обаче то се преориентира и придобива облика на ловно сдружение.” Между участниците му са: Никола Златев – аптекар, Карел Шкорпил – учител, Ото Хорейши – Горна Оряховица, Захарна фабрика, Д. Друмев (братов син на митрополит Климент), Атанас П. Стамболов, Антон Новак и др. (вж. Бърдарева 1993, 116). Според Сокачев 1938, 20: “Всеизвестно е, че след Освобождението ни Търново играе най-важна роля, както в нашата политическа история, така също изобщо и в културното съвземане и устройване на страната ни. Тук са събрани и се подвизават видни представители на нашата мисъл и култура. Тук започнали да се подвизават и първите състезателни ловци в България”. Софийското ловно дружество със същото име “Сокол” е основано в 1891 г.

След годишен отчет на ловно дружество “Сокол” (Отчет, 1927), равносметка за извършената дейност представляват отчетите за периода 1927–1934 г. с председател Г. Димитров и секретар-касиер Т. Типографов. Целта на дружеството е изразена така: “да се заварди ловното ни богатство”. За 1931/1932 г. (вж.

Отчет, 1932а, 23–25) в Търновско членуват 305–334 организирани членове в ловното дружество.

***Съюзно гимнастическо дружество “В.Търновски юнак”**

Дружеството било основано на 20 октомври 1896 г. и носело името Българско гимнастическо дружество “В.Търновски юнак”. Първият устав е приет на 26 октомври 1896 г.; Дружеството влизало в съюза на Българското гимнастическо дружество “Юнак” от 1898 г. (Устав, 1926). Уреждало гимнастически упражнения и народни игри; езда, плуване и спортни игри; излети и летовища, публични игри, срещи и събори; участие в народни тържества; организиране на хор и оркестър при дружеството; подпомагане народополезни дела и др. Член на дружеството можело да стане всяко лице от българско поданство, което не е ученик, навършило най-малко 17 години, а възрастта за спомагателен член – 30 години. Титлата благодетелен член се давала на лице, което е принесло на дружеството материална помощ не по-малко от 2000 лв., а почетен член – лице, което е допринесло особени морални заслуги за преуспяването на дружеството с болшинство 2/3 от присъстващите редовни членове (чл. 7). При дружеството се уреждали чети за юноши и девойки, за ученици и ученички от основните и средните училища, а също така и за младежи неученици, които не са навършили 17 години. Всеки член трябвало да има установената от съюза юнашка форма. Освен членския внос всеки член бил длъжен да предплаща и да получава съюзния орган “Здраве и сила”. Председател на дружеството – Р. Бораджиев, библиотекар-дописник В. Янкова, главатар Йос. Велинов, главатарка Р. Петкова, съветници д-р Я. Георгиев, арх. Христо Тотев и др.

Правилникът за четите при дружество “В.Търновски юнак” (1929) съдържа самия правилник, указанието “Какъв трябва да бъде днес моралният катехизис на юнака?” и “Юнашка форма”. В юношеския морален катехизис е записано: “обичай баща си и майка си; обичай братчетата и сестричетата си; учи се добре; помагай на бедните и болните; гордей се, че си юначе, като всеки ден извършваш най-малко по едно добро дело; запомни, че си българин и потомък на славни юнаци, деди и прадеди”. За

девойките специално е казано: “Научи се всяка сутрин и всяка вечер да се молиш на Бога да станеш най-добра; труди се да извършваш само ценни и добри дела”. В указанието на с. 17 е записано за юношите: “Върви само след добрия пример на възрастните, мъчи се да бъдеш самостоеен в делото; научи се да бъдеш прозорлив, бъди тактичен; научи се да пестиш; бъди още по-добър”; специално за девойките: “Не забравяй преди всичко, че и ти си човек с много задължения, проклинай люто родоотстъпниците и предателите, пази всякога своето достойнство и своята лична чест, и честта и достойнството на българката въобще”. В понятието “юнак” (с. 14-15) се включват качества като: самопожертвувателност, обществена солидарност, смелост, откровеност, чистосърдечие, религиозност, въздържание, привързаност към семейство, държава и църква. “Юнакът е нещо повече и от английския джентълмен, и от средновековния рицар, и от всички, които не са стигнали до едно по-високо народностно съзнание и най-висши морални добродетели”. Отбелязано е, че членовете на дружество “Юнак” са чужди на “днешната злоба, завист и злорадство на мнозина”.

Гимнастическите дружества в България в 1900 г. са 33 на брой (вж. Календарче, 1900). Първият събор на “българските юнаци” се провел в гр. Варна (вж. Венов, 1900).

***Българското туристическо д-во Гърновски клон “Трапезица”**

Основано на 17 март 1902 година (Устав, 1927), а уставът е приет на 23 януари 1927 г. Целта му е културно-просветна – за насърчение туризма в района; за разпространение на познанията за българските земи, за запазване и поддържане природните и исторически забележителности в района. Негово задължение е да организира спални почивни станции, летни колонии, музеи и др.; строеж на хижи, маркиране пътища и други природни и исторически забележителности в района. Дружеството устройва излети, срещи, изложби, издава пътеводители и карти, грижи се за залесяването на района, урежда библиотеки, сбирка, музеи, сказки, беседи и др.; събира членски внос, помощи, дарения, доходи от имотите си, подготвя и препоръчва водачи за района и

вън от него. Редовни членове могат да бъдат всички лица, навършили 21-годишна възраст, без разлика на пол, вяра и народност. Встъпилите в брак, макар и по-млади от 21 години, могат да бъдат членове на дружеството.

5. Дружества на любителските интереси

***В. Търновско темброфилско дружество “Пощенска марка”**

Дружеството на любителите на пощенски марки в града е основано на 3 октомври 1927 г. (Устав, 1938). Уставът е приет на 11 ноември 1937 г. Целта е взаимно опознаване на любителите на пощенски марки в България, попълване познанията им по тях и обмяната им, изучаване и пропаганда на българските пощенски марки, борба с подправката им, подпомагане бедните любители на пощенски марки. Урежда изложби на пощенски марки; издава, подпомага и насърчава всяка книжовна дейност из областта на филателията; урежда библиотека, сбирки, сказки, беседи и др.; събира встъпителния членски внос, помощи, дарения и др.; устройва срещи за размяна на пощенски марки с членове и нечленове на дружеството, съгласно изработен специален правилник. Редовни членове на дружеството могат да бъдат всички лица, навършили 18 години без разлика на пол, вяра и народност. Забележка към чл. 5: по решение на настоятелството се допуска и приемането на колективни членове, каквито могат да бъдат ученическите и студентски групи. Съгласно чл. 13 почетен член е този, “който е принесъл ценни морални заслуги към дружеството и българските пощенски марки.” Според чл. 18 “член на дружеството, който се отнася непочтително към другарите си или към чуждестранните и местни дружествени членове, дружества, фирми и др. подобни, се изключва от дружеството временно или завинаги по решение на настоятелството.” Дружеството се управлява от общо събрание, настоятелство и контролна комисия. Ако дружеството бъде разтурено, архивата и имуществото му се предават по опис на библиотеката и музея при В. Търновското читалище “Надежда” за съхраняване. Празникът на дружеството е Възнесение Господне.

II. КУЛТУРНО-СТОПАНСКИ СДРУЖЕНИЯ

*Културно-стопански съюз “Стара столица”

Първоначално основан като дружество в 1930 г. Първият устав, приет от общото събрание на 15 април 1930 г., е утвърден от Министерството на вътрешните работи и народното здраве и изменен на извънредни общи събрания на 13 септември 1936 г. и на 27 ноември 1936 г. (вж. Устав, 1937). Надтекстово заглавие: Устав на Дружество “Обществени нужди и взаимно подпомагане” Културно-стопански съюз “Стара столица” в гр. В. Търново” и призивът “Милейте по родния си град”. Целта на дружеството е “да съедини граждани и гражданки” за културно-просветна и икономическа дейност, взаимно подпомагане; украсяване и повдигане на града като курортен. Съюзът “Стара столица”, най-общо казано, се стреми: “да обедини сродните дружества в едно и да засили тяхната дейност; да поддържа духа у гражданството и да създава инициативи от полза за града, околията и родината изобщо, като запазва и развива добрите нрави, народните обичаи и празненства; да издава вестник или списание, които да имат за цел да се обединят пръснатите из България и в странство търновци и търновци в полза на родния им град, както да подпомага дружества и организации от града, околията и областта, като техен орган; да открие общограждански клуб, читалня и библиотека.” Към съюза има 5 секции: за града със 7 комисии – по една във всяка махала; здравно-курортна секция: хигиена, стопански туризъм; икономическа – за взаимно подпомагане и коопериране; секция за околията; за пропаганда и обществен контрол, който да бди за изпълнение на взетите решения. Годишен член може да бъде всеки търновец, живущ временно или постоянно във от родния си град, който внася годишно над 60 лв. и 20 лв. при записването. За почетен член се обявява този, който е принесъл заслуги за града и дружеството, а за благодетелен – който направи дарение или внесе сума над 500 лв., като за заслужилите на града и дружеството лица се поддържа специална летописна книга. Управителен съвет: председател А. С. Пенчев, подпредседател д-р И. Я. Игнатов,

касиер Н. Габровски, член-съветник С. Топузанова и др. Първи председател на дружество “Стара столица” е Васил Даскалов, подпредседател на дружество “Червен кръст” във В. Търново, след него бил избран Александър Ст. Пенчев (1879 – след 1940), който завършва през 1904 г. земеделска академия в Табор, Чехия. През 1926 г. по негова инициатива се основава в Търново дружество “Комитет за обществени грижи и благотворителност”, по-късно преименувано в дружество и съюз “Стара столица”. През 1937 г. също по негова инициатива се свиква първият събор на търновци, живеещи във от родния си град (вж. Бележити търновци, 1985).

III. БЛАГОТВОРИТЕЛНИ СДРУЖЕНИЯ

За християнска и мюсюлманска благотворителност по българските земи през XVI-XVIII в. вж. Иванова 2003, 7-96. Християнската милосърдие е висша добродетел. Св. Йоан Златоуст я нарича царица на всички добродетели, която прави човека човек и подобен богу. С благотворителността християнинът се стреми да окаже на ближния си добро от чисто сърце и с вяра, че доколкото е състрадателен към другите, дотолкова и към него е милосърден Господ. (Иванова, цит. съч., 8).

1. Женски благотворителни дружества

***В. Търновско женско благотворително просветително дружество “Радост”**

Основано на 8 септември 1869 г. с първоначално име “Женска община” след слово на Евгени Кисимова, отпечатано в Цариградския в. “Македония”, бр. 52 от 8.11.1869 г. (Юбилеен отчет, 1919) Градската община тогава се обявява против думата “община”, като иска да се замени с “дружество”, но членовете на “Женската община” не приели изменението на името и се обърнали за помощ с писмо до Н. П. Иларион Макариополски в Цариград. Като знак на неговото съгласие, одобрение и благословение помолили да им изпрати нужния печат, който той наистина изпратил заедно с писмо и оценката си за високите им цели. Въпреки това градската община продължавала да го нарича

“Женско дружество”. До 1874 г. съществувало като “Женска община”, а след това се преименувало на Женско благотворително дружество “Радост”; от 1888 г. – Благодетелно дружество, в продължение на 20 г., а от 1908 г. – отново – благотворително; “еволюцията” на името продължава и през 1912 г., когато към него е прибавена думата “просветително”. Първият устав е приет на 19 октомври 1869 г.; вторият – през 1878 г., третият – през 1879 г. Дружеството поддържало бедни и способни деца в девическото училище в града, а по време на войната се присъединило към дружеството на “Червения кръст”. През 1869 г. дружеството имало доста почетни членове като Венетия Сарафидова, касиерка в настоятелството на първата “Женска община”, внесла 1000 гроша, и Евгени Ст. Карагъзова – над 1000 гроша; парични суми дават и Н. П. Панарет Рашов, епископ Климент и др. Дружеството е било подпомогнато от търновския мютесариф (окръжен управител) Хайдар бей, който дава над 1000 гроша, както и Сюлюман бей – 4 турски лири. През 1888 г. принцеса Клементина и княз Фердинанд подаряват 1000 лв., в 1889 – 1500 лв., а когато принцеса Клементина е обявена за почетен председател на дружеството при откриване на Стопанското училище през 1889 г., тя внася 2000 лв.

Уставът на благотворителното просветително дружество е приет на 24 февруари 1912 г., а негов последващ вариант е уставът от 1925 г., в който е записано, че дружеството работи за поддържане на женско училище в града, ученическа трапезария и каса за подпомагане на бедни ученички; грижи се за умственото и нравствено повдигане на жената въобще и за нейните права; помага на недъгави и неспособни за работа лица. Поддържа дружествена библиотека и читалня; открива професионални общообразователни курсове; открива и поддържа женски ателиета и бюра за намиране работа на бедни жени в града; работи за премахване на проституцията; защитава правата на жената във всяко отношение. Дружеството има празник на 21 септември “Рождество на Пресвета Богородица” (деня на основаването на дружеството). След 24 май (първия неделен ден) дружеството чества паметта на загиналите поборници в Търново.

От 1921 г. става член на Българския женски съюз. Настоятелство с председателка Ст. Абаджиева (1925).

Сред заслужилите имена, свързани с дружеството, са дарителите Ангел и Мария Попови, родом от Търново. След Освобождението в съдружие с други местни индустриалци А. Попов (1835–1920) създава фабрика за брашна. Съпругата му М. А. Попова (1843–1908) – еманципирана и образована, използва своя авторитет и влияние сред съгражданите си в служба на благородни идеи и цели. През 1878 г. влиза в подновеното женско благотворително дружество “Радост”, в което участват активни български гражданки. С активното ѝ участие и със средства на дружеството през 1898 г. се открива Девическо професионално училище “Трудолюбие”, което осигурява на своите възпитанички познания и умения по шев и кройка. Приживе съпрузите правят многобройни дарения за училища и църкви. В своето завещание от 26 юни 1908 г. А Попов пише: “...желанието ми е щото това ми състояние да послужи главно за най-належащите обществени нужди на любимото ми Търново, а особено да помогне на тия, които искат, но нямат възможност да се приготвят, за да добиват прехраната си с работа.” Първото дарение е за дружество “Радост”, чиито председател приживе е била М. Попова. Тя оставя в своето завещание от 1908 г. наследство на дружеството къща с дюкяни в центъра на града, ценна библиотека и сумата от 14 000 лв. Съпругът ѝ също завещава на дружеството къща в центъра на града, като имотите са предназначени за подпомагане на училището. В знак на признателност училището приема името на М. А. Попова. През 1932 г. училището урежда и безплатна трапезария. През 1946 г. със Закона за предаване имуществата на дружествените девически училища на държавата, имотите и капиталът на дружество “Радост” са иззети (Енциклопедия Дарителството, Т. 1, 2000, 27–30).

Наред с дружество “Радост”, основаното на 13 август 1877 г. дружество “Милосърдие” в града подпомага сиропиталище за бежанците – българи, между които и деца. Сред основателките са Евгения Кисимова, Вангели Калпаклова, Евгения Хаджиславчева, които работят и за дружество “Радост”. Наимено-

ванието на дружеството – “Милосърдие”, най-точно изразява основната цел, която са си поставили неговите основателки – грижа за болните и ранените войници, подпомагане бежанците от Южна България, събиране на помощи.

2. Благотворителна дружества, насочени към децата

***В. Търновско благотворително дружество “Здравец” за летни ученически колонии**

Инициатор за учредяването на дружество “Здравец” е д-р Невена С. Попова (неизв. – 1917) – лекарка, общественичка, която решава да образува дружество, чиято цел да бъде организирането и издръжката на летовища (Енциклопедия Дарителство, Т. 1, 214–215). Дружеството е образувано на 10 януари 1910 г. и се нарича “Здравец”. През 1912 г. дружеството купува къща в с. Арбанаси, предназначена за колония, където д-р В. Попова участва активно в дейността му като негов председател. Дружеството има за цел да урежда летни ученически колонии, “от които да се ползват слаботелесните ученици, бедни, средно заможни, па даже и богати.” (Устав, 1928) Средствата се набират от членски вноски; такси, събирани от заможни ученици, участващи в колонията; помощи, дарения и завещания; приходи от “сказки, забавления, имоти” и др. Приемането на “колонисти” става по препоръка на учителските съвети на всички държавни и общински училища в града и съгласно правилника за ученическите летни колонии от Министерството на народното просвещение. Бедните ученици се приемат безплатно, а заможните плащат такса, размерът на която се определя ежегодно от настоятелството. Управителят и ръководителят на колонията трябва да бъдат учители или бивши учители. Настоятелството на дружеството с председател Г. Д. Гайтанджиева е изключително в женски състав, с изключение на домакин, съветник и двама члена на контролната комисия.

В Отчет от настоятелството на В. Търновското благотворително дружество “Здравец” за 1926/1927 г. (Отчет, 1928а) е отбелязано, че поради кризата, която се отразява не само върху частните лица, но и върху държавните учреждения и министерства (намалили бюджетите си за благотворителни цели), не се

отпускат никак или много малко субсидии. За посочения период са получени недостатъчно суми от В. Търновското градско общинско управление по бюджета за 1926–1927 и 1927–1928 финансова година, от В. Търновската окръжна постоянна комисия за 1927 г., от Министерството на народното просвещение. Докато сумата от държавните учреждения възлиза на 16 000 лв., от помощи и дарения тя е 16 398 лв. “Докато получените субсидии не оправдаха нашите очаквания, то помощи и дарения получихме от повече места.” Дарителите, между които са: Временен комитет “Грижа за детето” – Търново – 2000 лв., Българска търговска банка в града – 1000 лв., Търновски комитет за “Закрила на детето” – 500 лв., от частни лица, например, г-н Георги Т. Лазаров, банкер в града – помощ от 3000 лв. (по-късно председател на дружеството), от г-н Минчо Шишков от гр. Дряново за дружество “Здравец” – 2000 лв. (и двамата провъзгласени за почетни членове), от наследниците на покойния почетен член Никола Х. Славчев – 5000 лв. и др. В отчета се изказва благодарност за щедростта и на притежателя на модерния театър в града г-н Николай Георгиев, който е дал две кинопредставления в полза на дружеството при чист приход – 6383 лв.; почетните членове се увеличават с имената на Анастасия Козарова и арх. Георги Козаров. Към общия отчет е приложен и отделен отчет за XVII В. Търновска лятна смесена ученическа колония “Здравец” в с. Арбанаси. През лятната ваканция там са почивали 46 деца. През 1918 г. Михаил Г. Попов прави дарение в памет на съпругата си, за образуване на фонд за издръжката на летни ученически колонии. Закрит е през 1948 г. с вливането на фонд “Завещатели и дарители” при МНП в държавния бюджет.

Софийското дружество “Здравец” е основано през 1905 г. със задача уреждането на летни ученически колонии, вер. първата такава колония в страната е възникнала по частна инициатива и със съдействието на дружество “Червен кръст” и на Софийското градско общинско управление. През 1914 г. настоятелството урежда празник на цветето “здравец” като свой традиционен празник.

3. *Благотворителни дружества за подпомагане на българи извън политическите граници*

***Търновско благотворително дружество “Св. Кирил и Методий”**

Учредено на 19 февруари 1898 г., с цел помагане на българите вън от Княжеството, главно в Македония. Настоятелството се обръща към гражданите на Търново за засилване на националното им самосъзнание, тъй като след повече от две десетилетия свободен живот мнозина интеллигентни хора “мислят, че с плащането редовно данъка си изпълнили са всички задължения, които им се налагат на освободени български граждани” (Годишен отчет, 1899). Няколко души учители от местната гимназия “Св. Кирил” решили да свикат събрание от граждани и чиновници за съставянето на едно дружество в гр. В. Търново, “което би имало скромната цел да помага материално на останалите под турско българии”. Това събрание, състояло се на 11 февруари 1898 г., избира комисия, начело с Н. В. търновския митрополит Климент и обсъжда въпроса на заседание, свикано в помещението на Търновската митрополия. Решава се дружеството да бъде член на софийското дружество “Св. Кирил и Методий”, а седмица след това, на 19 февруари, то е основано, като за постоянен председател е избран търновският митрополит Климент, за подпредседател търновският кмет (тогава Дж. Момчев), за втори подпредседател П. Славков, секретари М. Антонов и Г. Паунчев, касиер Ефр. П. Христов, членове: А. Попов, Ил. Попов, П. Константинов, В. Ангелов, М. Гайдов, Ст. Николов, Ив. Халачев, Ат. Стамболов, Кр. Станчев. Приетият устав на настоятелството се отпечатва в 500 екземпляра. Събират се средства и за година (19 февр. 1898 – 19 февр. 1899 год.) са изпратени на 3 пъти по 500 златни лева на Солунското братство “Милосърдие”, 500 златни лв. на Н. В. Светокопски митрополит Синесия. Търновският гражданин М. Сарафов, който живеел в София, е упълномощен да представлява дружеството в общото събрание на дружеството “Св. Кирил и Методий” в София; от страна на дружеството се дава представление за гражданството;

поместени са и благодарствените писма от благотелното братство “Милосърдие” в Солун. Средствата са дадени от местната градска общинска власт и събрани главно от учителите и учителките от местните народни училища и от Държавната девическа гимназия, чрез изнасяне на концерти и представления.

4. Религиозно-просветни и благотворителни дружества

***Търновско епархийско свещеническо братство “Евтимий Патриарх Търновски”**

Според документ (вж. Отчет, 1928), приет на 16 юли 1928 г. и подписан от секретар-касиера на братството протойерей Григорий Арнаудов, събранието на Търновския епархийски свещенически събор се провежда на 16 и 17 юли 1928 г. под председателството на Н. В. св. В. Търновския митрополит Филип. В неговата реч е посочено, че първото свещеническо братство в България е създадено в престолния ни град през 1903 г. и Търновското свещеническо братство е в унисон с евангелската истина “Комуто се много дава, много ще се иска”, “Никой друг няма да ни помогне и повече не трябва да се лъжем, нито да се надяваме на това. Спасението е в самите нас, в нашата дисциплинираност, в нашето съзнание на дълга и назначението ни, в нашето неустанно усилие и стремеж към лично самоусъвършенствуване.” Отчетът се издава в отделна брошура и е отпечатан в списание “Търновски епархийски вести”. През 1927–1928 г. братството при настоятелството е било в състав: споменатият митрополит Филип, секретар-касиер – протойерей Йордан Константинов, свещениците Георги Колев и Ив. Деневски. Епархийското братство имало 361 члена, от които 331 били на енорийска служба. Клонове на братството: Търновското околийско свещеническо братство, Горнооряховското, Габровското, Дряновското, Еленското, Никополското, Свищовското и Севлиевското. Те са подпомагали свещеническите сираци с посмъртни помощи; образували са фонд за работа на сираци и бездомни, купували са учебни пособия, прибирали са болни в църковните старопиталища и сиропиталища. Членовете им са работили в читалища, кооперации, “Червен кръст”, във въздържателните

и други благотворителни дружества, както и в религиозно-просветните братства.

През 1923 г. Епархийският духовен съвет решава да учреди фонд епархийско сиропиталище “Пеньо и Мария Велкови”, по името на дарителя Пеньо Велков (1847 или 1850–1916), индустриалец от Търново, благодетелен член на читалище “Надежда” (Енциклопедия Т. 1, 264–265).

***В. Търновско благодетелно дружество “Милостивий самарянин”**

Изразът “милостивий самарянин” придобива преосмислено значение като ‘милосърден, милостив, състрадателен човек’. Той води началото от притчата за милосърдието, включена в Евангелието на Лука (10 : 30–37), която Исус разказва. Нападнат от разбойници пътник, пребит, ранен и ограбен, безучастно бива подминат от свещеник, но случайно миналият самарянин се трогва, превързва му раните, откарва го в страноприемницата и заплаща на съдържателя ѝ да се погрижи за него, след което продължава пътя си. Според Лука онзи, който е сторил милост, той е бил блажен, поради което Исус му казва: “Иди и ти прави същото” (вж. Вџтов 2002, 379–380; Градинаров, 1915).

Дружеството е основано на 9.10.1929 г. (Устав, 1930). Ръководство: председателка Т. Амзелова, подпредседателка В. Ростовцева, съветници В. Чомакова и др. В отчета на дружеството (1934), приет на 9.10.1934 г. е посочено и като Женско благотворително дружество.

5. Мюсюлмански културно-просветни благотворителни дружества

***В. Търновско мюсюлманско културно-просветно благотворително дружество “Ярдъмджи” (Спомагател)**

Раздаването на милостиня е закрепена в Корана норма и се вменява в задължение на всеки, който има възможност. Поведенческият модел е зададен от Мохамед, който щедро раздал имуществото си. По-стойностно е дарението на бедния, а ако няма какво да дадеш, остава добрата дума (Иванова 2003, 23).

Уставът на дружеството бил приет на 12 септември 1926 г. и влязъл в сила от деня на приемането му от учредителното събрание, утвърден от Министерството на вътрешните работи и народното здраве под № 3744 от 25.10.1926 г. – София (Устав, 1927а). В чл. 1 е записано, че се основава между мюсюлманите в гр. В. Търново културно-просветно благотворително дружество, чиято цел е да подпомогне бедните ученици, бедните мюсюлмани (и да се грижи за погребението на бедните); да даде подкрепа на джамията, да отвори вечерно училище, да устройва сказки, вечеринки, беседи, реферати и др.; за умственото развитие на членовете да достави научни и литературни книги и списания. Дружеството придобивало средствата си от: ежемесечни членски вноски, най-малко 10 лв.; от волни пожертвувания – парични или материални (и от курбански кожи); от обичайни дарения от младоженците; от вечеринки, лотарии и от продажба на ленти, значки и др.; помощи от общината, от Окръжния съвет и др. Член на дружеството можело да бъде всеки жител на града, без разлика на народност, вяра и пол. В общите дружествени събрания решаващ глас имали тези, които са навършили “21-годишна възраст и нагоре”. Дружеството се управлявало от общите събрания на членовете, настоятелството и контролната комисия. Настоятелството се състояло от председател, подпредседател, секретар-библиотекар и група съветници. Свободните дружествени суми над 500 лв. се внасяли в държавно кредитно или кооперативно учреждение по решение на настоятелството. Според чл. 19 дружествените пари не можели да се дават под лихва на членове и на други лица. Дружествената канцелария и библиотека се помещавали в една от училищните стаи на мюсюлманското училище. Дружеството имало свой кръгъл печат с надпис, указващ наименованието на дружеството, а в средата – същият надпис на турски език. Председател Мехмед Кара Исмаилов, подпредседател М. Юсменов, секретар-библиотекар С. Рефик, секретар Ибрям А. х. Фичев и др.

IV. ПРОФЕСИОНАЛНИ СДРУЖЕНИЯ

*В. Търновско калайджийско сдружение “Балкан”

Приет на 26.11.1920 г. (вж. Устав, 1921). Това е било сдружение на самостоятелните майстори – калайджии, които се обединили въз основа на Закона за организиране и подпомагане на занаятчиите. Записано е, че няма право да упражнява занаята като самостоятелен майстор този, който е без майсторско свидетелство. За патронен празник се избира Св. Георги. На сдружението се възлагат задачи за взаимно подпомагане на своите членове между майсторите и техните помощници; грижа за моралното и специално образование на чираците и калфите; доставяне на евтин кредит, инструменти и машини чрез занаятчийските кооперации; участие в помирителни съдилища, взаимноспомогателни каси, съвет на калфите. Членовете на сдружението (навършили 18 години) следва да пазят достойнството и интересите на занаята. Председател на дружеството Ибрям Ал. Сарило, подпредседател – Юсеин Сюлейманов, секретар – Алиш х. Мустафов и др.

***Месарско-касапско, суватчийско-саламаджийско професионално сдружение “Св. Арахангел”**

За организиране и подпомагане на занаятите “самостоятелните господари месари-касапи, суватчии-саламаджии в гр. В. Търново образуват сдружение, което ще носи името В. Търновско”... (Устав, 1923б). Разяснено е, че суватчиите са тия, които угояват добитък и колят за приготвяне консервирано месо като: пастърми, луканки, суджуци и пр. Сдружението следва да поддържа добри отношения и да защитава интересите на професията; да се грижи за моралното и специално образование на работниците, помощниците и своите членове, като открива курсове, читалища, сказки и пр.; да се грижи за намиране работа на работниците; да взема участие в занаятчийските кооперации, да избира членове за помирителните съдилища; да следи за зачитането и даване нужната почит към отечествените и еснафски светини; да подкрепя своите членове и техните семейства, както и работниците в случай на болест, смърт и др. За патронен празник е провъзгласен Архангеловден. Уставите се утвърждават от Варненската търговско-индустриална камара.

Председател на настоятелството Н. Н. Фичев. През същата 1923 г. е учредено Варненско месарско дружество “Архангел Михаил”.

***Търновско учителско дружество “Съгласие” (за професионална услуга и защита и фонд “Самопомощ”)**

Според Правилник при Търновското учителско дружество “Съгласие”, приет на 9.4.1922 г. (вж. Правилник, 1923), се учредява бюро за професионална услуга и защита. В своята дейност то обхваща всички професионални нужди на съюзното учителство от окръга, а именно: справки, упътвания, колегиална защита, застъпване за онеправдани и неправилно уволнени учители от училищната власт и пр. Щом в една училищна община се открие вакантно място или се подготвя преследване на учител, бюрото веднага се уведомява от съюзните членове. В съгласие с останалите без места учители, то издирва такива из цялото царство. Съставът на бюрото се съобщава чрез вестник “Съзнание” за сведение на дружествата от окръга. Според правилника за фонд “Самопомощ” при Търновското околийско учителско дружество (приет на 31.12.1922 г.) се дава парична помощ на членовете в случаите: когато е неправилно уволнен или отстранен от длъжност; когато е болен или има болен член в семейството му; при смърт или смъртен случай в неговото семейство; при всеки друг случай, когато съюзният член прибегва за помощ до дружеството. Помощта може да бъде “взаимообразна или безвъзвратна” – при определяне размера ѝ се вземат предвид нуждата, материалното и семейно положение на учителя, силата на фонда и помощта от централната съюзна каса. Фондът събира средствата си от членски внос, подаръци, представления, вечеринки, от лихвите на капитала си. През 1894–1895 г. дружеството е имало 73 члена, а през 1903–1904 г. – 63. На 21 юли 1895 г. е основан Българския учителски съюз, като през 1903–1904 г. дружествата към него са 76. Най-стари дружества са от Видинско, Добричко, В. Търновско и др. Учителският марш е съставен от Хр. Д. Максимов.

V. КООПЕРАТИВНИ СДРУЖЕНИЯ

***Взаимноспомогателна кооперативна каса “Родолюбец”**

Касата е основана на 18 март 1928 от 15 души, сред които Светослав Ефр. п. Христов – книжар (през 1934 и неин председател), Иван С. Симеонов – адвокат, Хараламби Хр. Кулелиев – учител, от търговци и адвокати (вж. Устав, 1934). Първият УС бил с председател Владимир Рашев – търговец. В дейността си касата се ръководи от принципите на подпомагане и взаимност между своите членове, като членове на касата можели да бъдат всички търновски граждани от 18 до 50 години, ползващи се с добро здраве, без разлика на пол и политически убеждения. Всеки член се снабдявал с членска книжка, в която се отбелязвали ежемесечните му вноски. Всеки член на касата имал право да получи безвъзмездно помощ за лекуване в случай на тежко заболяване и семейството му да получи помощ за погребение. 10% от капитала на касата се отделяли за резервен фонд и 5% – за фонд “Помощи”.

***Ученическата кооперативна гостилница “Съгласие” при В. Търновска мъжка гимназия “Св. Кирил”**

Нейни приоритети са били: да доставя чиста, здрава и евтина храна на членовете си; да развива другарски чувства между тях (вж. Устав, 1931). Гостилницата се управлявала от комитет, който разрешавал възникналите конфликти. Комитетът бил напълно отговорен за делата си пред събранията (чл. 13). Председателят следял за реда и тишината в гостилницата, назначавал дежурните, наблюдавал за чистотата и определял ежедневно броя на допълнителните порции (чл. 14). Длъжен е бил да проверява пазарните цени на продуктите (чл. 15). Членове на гостилницата можели да бъдат ученици, учители и чиновници от Търновската народна мъжка гимназия (чл. 39). Правото за постъпването в гостилницата е 30 лв. Всеки член, недоволен от нещо, или обиден от някого, имал право да се оплаква и прави запитвания пред комитета, контролната комисия, редовните събрания и учителя-ръководител. Ако някой член отсъствал най-малко 3 дни и е предупредил комитета за това, без да е дал пълномощно, му се връщал 75% от дневния разход, който му се полагал. На болни членове се носела храна в къщи от техни хора. Учениците, които се хранели по бедност, нямали право за упълномощители.

Порциите на дошлите след определеното време за хранене оставали в полза на гостилницата (чл. 47). Членовете, които умишлено бягали от дежурство, се глобявали по 20 лв. (за всеки отказ) (чл. 51). Уставът е одобрен на 10.12.1930 г. с протокол № 7. Подобна е ученическата кооперация “Съгласие”, основана в Търговската гимназия при Пловдивската търговско-индустриална камара през 1928 г.

***Ученическа кооперативна гостилница “Сътрудничество” при Института за първоначални учители**

Гостилницата се управлявала от ученически комитет, контролиран от учител – ръководител, състоящ се от председател и касиер-секретар. Председателят ръководел събранията, съблюдавал реда, тишината и спокойствието в гостилницата, назначавал дежурни ученици, налагал глоби на провинили се членове. Секретарят и председателят се избирали тайно в началото на годината. (вж. Устав, 1941). Освен осигуряване на питателна храна, сдружението се е грижело за развитието на другарски чувства, навик за прилично и правилно хранене, нужни за културния човек. Според чл. 20 кандидат за секретар можело да бъде и момиче. “Ако някоя покупка не се оправдае, то тя остава в [за] сметка на комисията” (чл. 33). Членове на гостилницата могат да бъдат: ученички, ученици и учители от ИПУ, а по решение на дирекцията на ИПУ – и ученички от девическата гимназия. Всеки член можел свободно да се изказва на събранията какво мисли и какво иска (чл. 44, 45). Уставът бил одобрен от дирекцията на института и влязъл в сила от 21.9.1941 г.

VI. ХАРАКТЕРИСТИКА НА ИМЕНАТА

1. Отвлечени, абстрактно обусловени имена, оними: “Братство”, “Възраждане”, “Надежда”, “Пробуда”, “Просвета”, “Радост”, “Развитие”, “Светлина”, “Съгласие”, “Сътрудничество”, “Усърдие”.

Това са имена-сигнали, чиято семантика се разгръща по етимона, по основата, а не по индивидуалното значение на онима. Напр. читалище “Братство” се възприема: като собствено име на конкретен обект, но и като лозунг, девиз и препоръка в цялата

енциклопедична, не лексикографска семантика на основата *братство*, като абстрактно съществително. Това означава, че като девиз са пуснати в обръщение всички характеристични признаци на думата от първи и втори класификационен ред, като: сдружение на съидейници, съпартийци, монашески орден и под., чиито задачи засягат тесните рамки на сдружението. Името е получено от абстрахиране и обобщение на характеристиката на неговата дейност – да обединява, да сдружава хора не по кръвно родство между братя, а съмишленици, хора с еднакви интереси, които ги сближават, и между които съществува сговор, обединяващ ги като едно цяло. За имената на търновските читалища, както и изобщо за тези културни институции в страната, често се избират такива абстрактни имена с отвлечени съществителни за приповдигнати понятия, които по същество изразяват целите и задачите на читалищата сред другите сдружения – *“Просвета”*, *“Развитие”*, *“Пробуда”*, *“Възраждане”* и др. Дружествата с наименования *“Радост”*, *“Светлина”*, *“Надежда”* акцентуват върху положителното въздействие от тяхната дейност – благотворителна и културно-просветна, върху различни слоеве от населението. Подобни имена са и на други читалища в страната: *“Развитие”*- Враца и Пещера, *“Зора”* – Сливен, *“Виделина”* – Панагюрище, *“Светлина”* – Шипка, *“Просвета”* – Поморие, *“Братство”* – Кюстендил, *“Напредък”* – Дупница, Етрополе, Търговище и Килифарево, *“Съгласие”* – Ямбол.

За абстрактните (отвлечени) съществителни и за абстрактното (отвлеченото) значение като обобщено значение, свойствено на абстрактни съществителни вж. Ахманова 1966, 30.

2. “Говорещи” имена: *“Искра”*, *“Кавал”*, *“Струна”*.

Говорещото име, за разлика от горния клас имена, дава девиза по лексикографското значение, т.е. дефинира ги в тълковния речник, където се имат предвид най-характерните признаци на понятието, станало основа на думата, мотивиращото нарицателно. Напр. названието на дружества като *“Искра”*: *искра* напомня за *искрата*, която се разгаря от огнището или за най-малка светеща частица от нещо, което гори. В случая става дума за това, което може да възпламени и да обедини способностите

и талантите, да разгори *искри* от огън в душите на хората или да запали искрите на знанието. Със същото название е и “Учено-любива дружина” и читалище в Казанлък. Името “*Кавал*” говори за предназначението на дружеството – музикално, използвайки названието на музикалния инструмент *кавал*. Това са обществени формации, които се състоят не от професионални артисти, а от самодейци, проявяващи лична инициатива със собствени сили да изнасят представления и концерти, да повишават своята култура и да се самоусъвършенстват.

3. Топоними, хидроними и ороними: “*Добруджа*”, “*Трапезица*”, “*Царевец*”, “*Етър*”, “*Балкан*”.

С тези имена се назовават важни моменти от историята на България и от Второто българско царство, на което Търново е столица, като “*Трапезица*” и “*Царевец*” – по имената на историческите хълмове. Създаденото дружество “*Добруджа*” през 1925 г. поддържа родолюбивите чувства на търновци, дори когато тази област не е в българските предели. Спортният клуб “*Етър*”, създаден през същата година, възкресява старото име на река Янтра, край която е разположен и градът, а с това име се нарича селището *Етърът*, днес към Габрово, местността Изворите до Габрово и етнографският комплекс “*Етѐра*”. Оронимът “*Балкан*”, приет от професионално сдружение през 1921 г., взема за патрон името на Стара планина – най-голямата планинска верига у нас, загатвайки за това, към което се стреми дружеството – стабилитет, авторитет и професионално утвърждаване.

4. Фитоними и зооними: “*Здравец*”, “*Сокол*”.

Името на благотворителното дружество “*Здравец*” е избрано не случайно, тъй като планинското и градинското растение с ароматни листа, които са зелени и през зимата, е символ на здраве и дълголетие. В народните представи то е цвете за раздяла и среща, за радостни поводи. Летните ученически колонии, които са под егидата на това дружество, събират през лятната ваканция главно в планински места деца и юноши основно със здравословни проблеми, където те се възстановяват и укрепват физически, създават се и утвърждават положителни навици у тях под грижата на възпитатели и медицински персонал.

“Сокол” – така е наречено ловно-стрелческото дружество през 1927 г. в Търново. То приема името на птицата с много силно зрение – сокол, която е синоним на храброст и юначество, тъй като самата тя е възпята като грижовна и състрадателна към народните хайдути.

5. Имена, свързани с историята: мемоароними: “*В. Търновски юнак*”, “*Евтимий Патриарх Търновски*”, “*Никола Михайловски*”, “*Св. Кирил и Методий*”, “*Стара столица*”.

Тези имена подчертават примери от българската история и конкретно на изявени дейци, свързани с Велико Търново. Известна е ролята на *Патриарх Евтимий* в най-критичните моменти при завладяването на града от османците. По-малко известно днес обаче е името на *Никола Михайловски* – учител в класното училище, обучил на четмо и писмо много търновци, които с благодарност наричат библиотеката в махала “*Света Троица*” на негово име. Съюзът “*Стара столица*” също се вписва в тези дружества, които имат за цел да възкресят старата слава на Търново, да работят за неговото благоустройство и икономическо въздигане.

6. Важни агентивни имена: “*Милостивий самарянин*”, “*Поука*”, “*Родолубец*”, “*Самопомощ*”, “*Св. Архангел*”, “*Спасител*”, “*Ярдъмджи*” (*Спомагател*).

Този подвид имена имат връзка с работата на участниците в съответното дружество и някои от тях се родят с притчите в Библията, като “*Милостивий самарянин*”. Подобно е и Старозагорското благодетелно дружество “Добрий самарянин” от 1924. Думата “самопомощ” липсва в днешните тълковни речници, докато преди тя често е била използвана както в прякото си значение, така и за наименования на много сдружения у нас. Организации с това име се наричат тогава, когато членовете им със собствени сили защитават своите интереси – професионални, съсловни, социални, национални. Такива са “*Спасител*”, “*Спомагател*”, “*Поука*”, “*Родолубец*”, “*Ярдъмджи*”, което говори за жизнеността на словообразователния тип със суфикси *-ец*, *-тел*, *-ка*, *-джи* на деятелни имена или отглаголни имена за лица – *Nomina agentis*, и десубстантивни деятелни имена – *Nomina*

actoris (Тетовска-Троева 1988, 69 и сл.; Тетовска-Троева 1992, 103 и сл.). Едно от дружествата засяга и специално турското население в града – записано е като “Ярдъмджи”, което в превод на български означава “Спомагател”.

7. Конкретни имена, свързани с предмета на дейност: “*Пощенска марка*”

Дружеството обединява марколюбители, затова е наречено темброфилско, с остарелия днес термин *темброфил* – от френската дума *timbrophile* по *timbre* ‘марка’. Явно, малкото книжно листче с отпечатани знаци, надпис и цена, което се залепя на писма, и тогава е имало немалко почитатели и колекционери на пощенски марки, или днешното *филателисти*.

8. Имена, свързани с административни единици: “*Женска община*”

Това сдружение е едно от най-старите в Търново – създадено е в 1869 г. Названието идва от факта, че това е женска организация с идеална цел и се явява общност от хора, обединени от определени задачи – благотворителни и просветителни. В случая между общината, като административна единица от едно или няколко населени места, ръководена от общински съвет – от една страна, и дружеството като сбор, съвкупност от хора в хилядния град, които имат еднакви материални и духовни стремежи в помощ на гражданите – от друга, са намерени общи черти. По-късно дружеството променя името си на “*Радост*”.

* * *

От прегледа на дружествата може да се направят някои изводи за моралните ориентири на търновеца в края на XIX и 40-те години на XX в. Основните сдружения се създават в една сложна и променяща се историческа картина в изграждането на новата българска държава, а с малки изключения някои възникват и преди 1878 г. Зад фактите в голяма степен могат да се разберат и почувстват стремежите на търновеца след Освобождението.

Едни от най-забележителните черти на търновци са, че те притежават изключителен дух и високо самочувствие, вяра в успеха, родолюбие, любов към природата. Общото у тях е, че те проявяват трудолюбие, инициативност, творчество и енергия,

което буди доверие и привлича многобройни съмишленици за съвместна дейност. Критични към себе си и другите, те изискват прозрачност и публичност на обществената дейност. Друга отличителна черта у търновското гражданство е благотворителността – дарения в помощ на учебното дело, църквите, читалищата, сдруженията. Наред с организациите, изразители и защитници на интересите на търговци, занаятчии и индустриалци, се създават и дружества за обикновените хора, което е израз на солидарност и грижа за всички слоеве от населението. Както в другите градове, така и тук, въпреки преживените войни – Балканската, Междусъюзническата и Първата световна война, градското общество проявява енергия и усърдие, съсловна солидарност и професионална активност за социална защита и за възпитание и образование. Възпитани в духа на вярата и християнското благочестие, търновци изразяват своята благотворителност, съчувствие към страдащите, защита и покровителство. Животът на светиите е пример за тях на християнско милосърдие, затова те назовават някои свои сдружения с техните имена. Богата информация дават сдруженията с поселищно, регионално и общонационално значение. Нормативните документи, които разкриват целите и задачите на сдруженията и тяхната вътрешна структура показват, че в много от тях ръководните длъжности се заемат от хора, получили образование у нас и в различните европейски университети или от такива в града с утвърден авторитет, престиж и модерно мислене. Наред с търновеца, и търновката поема обществени ангажменти, проявява решителност, като сътрудничи или участва в ръководството на дружества за подобряване икономическото положение на съгражданите си и за тяхното духовно усъвършенстване. За търновеца стимул за общата работа са утвърждаването и укрепването на дружествата в градския център и кварталите, тъй като чрез тях той живеел колективен живот. Търновците влагали безкористния си труд за духовното издигане на съгражданите си и мнозина от тях се изявили като благодетели. В общия контекст на страната търновци работели за просперитета на своя град във възраждащото се отечество.

БИБЛИОГРАФИЯ

Ахманова 1966 – Ахманова, О. С. Словарь лингвистических терминов, Москва, 1966.

Бележити 1985 – Бележити търновци. Биографичен и библиографски справочник за дейци, родени, живели и работили във Велико Търново през XII–XX в. Велико Търново, Общински нар. съвет. С., 1985.

Бърдарева 1993 – Бърдарева, Р. Спортът в България. Поява и развитие. 1878–1918. С., 1993.

В. Търново 1938 – В. Търново след 50 години... [Културно-стопански съюз “Стара столица” В. Търново]. В. Търново, 1938.

Везирев 1924 – Везирев Ив. С. Притчата за милосърдния самарянин. Ст. Загора, 1924.

Венов 1900 – Венов, Ил. Д. Първи събор на българските юнаци в гр. Варна и значението на идеята “Юнак”. Варна, 1900.

Вътов 2002 – Вътов, В. Библията в езика ни. Речник на фразеологизмите с библейски произход. В. Търново, 2002.

Ганев 1905 – Ганев, Хр. Принос към историята на Българския учителско съюз (По повод 10-годишнината от основаването му) 1895-1905. – В: Юбилеен сборник на Българския учителско съюз (По повод 10-годишнината от основаването му) 1895–1905. С., 1905.

Генджов 1982 – Генджов, Ив. Велико Търново през погледа на свободните десетилетия. – В: Велико Търново през вековете. С., 1982.

Градинаров 1915 – Градинаров, Ст. Ив. Добрия самарянин. Духовни речи. Кн. 3. Сливен [Бургас, 1915].

Дарителство 1997 – Дарителство и дарителски фондации в България 1878–1951. Законови актове и административни разпоредби. С., 1997.

Дарителство 2003 – Дарителство и взаимопомощ в българското общество (XVI – началото на XX в.). Исторически студии 5. С., 2003.

Дейността 1915 – Дейността на Дружество “Здравец” за 1910–1915 г. и Влиянието на летните ученически колонии върху здравето на децата. С., 1915.

Димитров, Драганова 1982 – Димитров, Й., Т. Драганова. – В: Велико Търново през вековете. С., 1982, 142–180.

Драганова, Димитров 1982 – Драганова, Т., Й. Димитров. Просветно и културно развитие на Търново през XIX в. – В: Велико Търново през вековете. С., 1982, 199–234.

Енциклопедия 2000 – Енциклопедия Дарителството. Дарителски фондове и фондации в България. Т. 1. А–Ж. С., 2000.

Иванова 2003 – Иванова, Св. Християнска и мюсюлманска благотворителност по българските земи, XVI–XVIII в. (документи, участници и институции). – В: Дарителство и взаимопомощ в българското общество (XVI – началото на XX в.). Исторически студии 5. С., 2003, 7–96.

Изложение 1895, 1897, 1903 – Изложение за състоянието на Търновското окръжие през 1894–95 год. Четено от Търновския окръжен управител [П. В. Гурбанов] при откриване втората редовна сесия на Търновския окръжен съвет на 1 септември 1895 год. Търново, 1895; 1896–97 год. Представено на Търновския окръжен съвет при откриване редовната му сесия през 1897 г. от Търновския окръжен управител П. В. Гурбанов. Търново, 1897; 1902–1903 год. Представено на Търновския окръжен съвет при откриване редовната му сесия през 1903 година от Търновския окръжен управител Т. Бойчев. В. Търново, 1903.

Календарче 1900 – Календарче “Юнак” за 1901 г. – XX век. С., 1900.

Митев, Пл. Благотворителната дейност на абаджийския еснаф в Пловдив в началото на 19 в. – В: Дарителство и взаимопомощ в българското общество (XVI – началото на XX в.). Исторически студии 5. С., 2003, 139–152.

Отчет 1899 – Годишен отчет на Търновското благотворително дружество “Св. Кирил и Методий” (19 февр. 1898–1899 год.) В. Търново, 1899.

Отчет 1906 – Отчет, четен от председателя на В. Търновското музикално дружество “Струна” пред членовете на дружеството (за времето от 15 май 1905 до 23 април 1906). В. Търново, 1906.

Отчет 1927 – Годишен отчет [на В. Търновско ловно дружество “Сокол” – гр. В. Търново] за 1926 г. – 1927 г. за редовното общо годишно събрание на 3 юлий 1927 г. В. Търново, 1927.

Отчет 1928 – Отчет на секретар-касиера на Търновското епархийско свещеническо братство “Евтимий Патриарх Търновски” за състоянието на братството през братствената 1927/1928. Търново, [1928].

Отчет 1928а – Отчет от Настоятелството на В. Търновското благотворително дружество “Здравец”, даден пред Общото годишно събрание, състояло се на 30 октомврий 1927 год. за времето от 6. XI.1926 год. до 30. X.1927 год. В. Търново, [1928].

Отчет 1928–1942 – Отчет на В. Търновското читалище “Надежда” за 1927–1928; 1928–1929; 1933, 1936; 1941. В. Търново, 1928–1929, 1934–1937, 1942.

Отчет 1930 – Отчет на В. Търновското читалище “Надежда” за 1929–1930 год. Година шестдесет и първа. В. Търново, 1930.

Отчет 1932 – Отчет на В. Търновското читалище “Надежда” за 1932 г. [В. Търново, 1933].

Отчет 1932а – Отчет на УС за дейността на Ловната организация [“Сокол”] през 1931/1932 г. пред XII редовен конгрес в гр. Видин на 3, 4 и 5 юли т. г. [1932]. С., 1932.

Отчет 1934 – Отчет на В. Търновското благодетелно дружество “Милостивий самарянин”. В. Търново, 1934.

Пеев 1937 – Пеев, Ст. Ученическите кооперации и тяхното възпитателно значение. – В: Юбилеен сборник по случай 25-годишнината на търговската гимназия при Пловдивската търговско-индустриална камара. 1910-1935 г. Пловдив, 1937.

Правилник 1923 – Правилник за професионална услуга и защита и правилник за фонд “Самопомощ” [на Търновско учителско дружество “Съгласие”]. Търново, [1923].

Правилник 1929 – Правилник за юнашките чети при Гимнастическото дружество “В. Търновски юнак” в гр. В. Търново. Изд. на настоятелството. Търново, 1929.

Сокачев 1938 – Сокачев, Ив. (Ален мак). История на ловно-стрелческата организация “Сокол”. 1898–1938 [С., 1938].

Списък 1927 – Списък на дружествата в България, които имат устави, утвърдени от министъра на вътрешните работи и народното здраве, съгласно закона за училищата и дружествата и съгласно чл. 2 от същия закон, могат да действуват в страната. С., 1927.

Тетовска-Троева 1988 – Тетовска-Троева, М. Отглаголни имена за лица в българските говори. *Nomina agentis*. София, 1988. Изд. на БАН. 204 с.

Тетовска-Троева 1992 – Тетовска-Троева, М. Десубстантивни деятелни имена в българските говори. *Nomina actoris*. София, 1992. Изд. на БАН. 174 с.

Устав 1887 – Устав на В. Търновското читалище “Надежда”. Търново, 1887.

Устав 1896 – Устав на В. Търновското читалище “Надежда”. В. Търново, 1896.

Устав 1898 – Устав на Асеново-махлянското читалище “Поука” в гр. В. Търново. Търново, 1898.

Устав 1898а – Устав на В. Търновското музикално дружество “Кавал” в гр. В. Търново. В. Търново, 1898.

Устав 1899 – Устав на В. Търновското читалище “Развитие” в мах.[ала] “Св. Атанас”. Одобрен от читалищните членове в редовното им заседание на 7 февруарий 1899 год. В. Търново, 1899.

Устав 1899а – Устав на Дружеството “Развитие” при Публичната библиотека в г. В. Търново. Търново, 1899.

Устав 1921 – Устав на В. Търновското калайджийско сдружение “Балкан” (към писмо № 1). В. Търново [1921].

Устав 1923 – Устав на В. Търновското читалище “Надежда”. В. Търново, 1923.

Устав 1923а – Устав на Маринополската махлянска библиотека “Искра” (за възрастни и маловъзрастни). Основана на 28 декемврий 1896 год. Търново, [1923].

Устав 1923б – Устав на Месарско-касапско, суватчийско-саламаджийско профес.[ионално] сдружение “Св. Арахангел” гр. В. Търново. В. Търново, 1923.

Устав 1925 – Устав на В. Търновското женско благотворително просветително дружество “Радост” в гр. В. Търново. Изд. второ. Търново, [1925].

Устав 1925а – Устав на Махлянската библиотека “*Просвета*” в махала “Св. Атанас” в гр. В. Търново. В. Търново, 1925.

Устав 1926 – Устав на Съюзно гимнастическо дружество “В.Търновски юнак” в гр. В. Търново. Търново, 1926.

Устав 1927 – Устав на Българското туристическо д-во Търновски клон “Трапезица” в гр. В. Търново. Основано на 17 март 1902 година. В. Търново, 1927.

Устав 1927а – Устав на В. Търновското мюсюлманско културно-просветно благотворително дружество “Ярдъмджи” (Спомагател) в гр. В. Търново. В. Търново, 1927.

Устав 1928 – Устав на В. Търновското благотворително дружество “Здравец” за летни ученически колонии. В. Търново, 1928.

Устав 1928а – Устав на Махлянското Маринополско читалище-памятник “Искра” гр. В. Търново. В. Търново, 1928.

Устав 1928б – Устав на читалището Искра-Чолакова махала, В. Търново. В. Търново, 1928.

Устав 1930 – Устав на В. Търновското благодетелно дружество “Милостивий самарянин” – В.Търново. В.Търново, [1930].

Устав 1931 – Устав на ученическата кооперативна гостилница “Съгласие” в гр. В. Търново при В. Търновска мъжка гимназия [“Св. Кирил”]. [В. Търново, 1931].

Устав 1934 – Устав [на Взаимноспомогателна кооперативна каса “Родолюбец” в гр. В. Търново] В. Търново, 1934.

Устав 1937 – Устав [на Културно-стопански съюз “Стара столица” в гр. В. Търново, основан 1930 г.]. В. Търново, [1937].

Устав 1938 – Устав на В. Търновското темброфилско дружество “Пощенска марка” В. Търново, [1938].

Устав 1941 – Устав на ученическа кооперативна гостилница “Сътрудничество” при Инст.[итута] за първонач.[ални] уч.[ители] [В.Търново, 1941].

Цанов 1910 – Цанов, Н. Град Велико Търново. Причини за упадъка му и условия за повдигането му. В. Търново, 1910.

Юбилеен 1919 – Юбилеен отчет на В. Търновското женско благотворително просветително дружество “Радост” от 8 септември 1869 год. до 21 септември 1919 год. Търново, [1919].

Юбилеен 1934 – Юбилеен сборник на В. Търновското учителска въздържателно дружество “Обнова” (14.VIII.1924–14.VIII.1934). Изд. на д-то. В. Търново, 1934.

Юбилеен 1937 – Юбилеен научен сборник 1922–1937. Издание на студентското въздържателно дружество по повод 15 години от основаването на дружеството. С., 1937.

Юбилеен 1941 – Юбилеен сборник за петдесетгодишнината на Софийското водно дружество “Сокол” 1891–1941. С., 1941.

Юбилеен 1959 – Юбилеен вестник. Търново, 12 окт. 1959. Изд. комитет, бр. единствен.